

II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE NAZİ ALMANYASI TARAFINDAN KURULAN TÜRKİSTAN LEJYON ORDUSU'NUN SAVAŞA ETKİLERİ*

Dr. Latif ÇELİK**

Öz

Hitler Almanyası ile Stalin Rusyası arasında başlayan kanlı düello, Sovyetler Birliği sınırları içerisindeki Türk topluluklarına bağımsızlık için önemli bir şans idi. Sovyetler Ordusu'nun ön saflarında görevlendirilen Türkistan asıllı askerlerin önemli bir bölümü en ön cepheye sürüldükleri için daha savaşın ilk günlerinde Almanlara esir düşerken, kendi komutanlarının niyetini fark edemeyenler bedelini hayatı ile ödeyerek Sovyet savaş zayıfatı olarak kayıtlara geçti. Savaşın birinci ayı bittiğinde beklediklerinin çok üstünde Türk orjinli grubu esir olarak cephe gerisine getiren Almanlar, Türkiye'nin de yönlendirmesi ile "Türkistan Lejyonları" adlı birlikleri kurarak bunlardan faydalanma yoluna gittiler. "Bağımsız Türkistan" hayali ile kandırılan bu birlikler Alman tarihine küçük bir detay, Sovyet tarafında vatana ihanet ve Türkiye'ye kahramanlık hikayesi olarak yansdı. Kendi üniformaları, komutanları, marşları, sancakları ile savaş içinde yer alan Türkistanlı askerler çeşitli cephelerde son ana kadar Almana için savaştılar.

İki diktatör arasında kendilerine müsaade edilen alanda başkalarının istediği oyunu oynamaya zorlanan ve çok azı hayatta kalabilen Türkistanlı gençler başaramasa da, bir hayalin canlı tutulmasında önemli rol oynadılar. Fark ettikleri tek gerçek, onları kullanan her iki diktatör ideolojinin de hayallerindeki Hür Türkistan'a hiçbir zaman müsaade etmek istemedikleriydi. Lejyonlarda görev alan ve savaş esiri kamplarında hayatını kaybeden yüz binlerce Türkistanlı genç, Medeni Avrupa'nın karanlık tarihinin sayfalarına "İkinci Dünya Savaşı'nın Kayıp Türkleri" olarak geçtiler.

Makale içerisinde Türkistan Lejyonlarının yaşam şartları, hayalleri, cepheleleri ve dünyadaki benzerlerinden farklılıklarını incelenerek savaşa etkileri ortaya koyulacaktır.

* Bu makale 9-10 Ekim 2017 günü "Doğumunun 100. Yılında Baymirza Hayit ve Günümüzde Türkistan Tarihi Araştırmaları" adlı uluslararası sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur.

** IKG - Kültür Tarih ve Entegrasyon Araştırmaları Enstitüsü Başkanı.

Anahtar kelimeler: Türkistan Lejyonları, Baymirza Hayit, İkinci Dünya Savaşı, Veli Kayyum, Türkistan.

The Influences Of The Nazi-Founded Turkestan Legions Army On The World War II

Abstract

The bloody duel that began between Hitler's Germany and Stalin's Russia was an important chance for independence for the Turkish Communities within the boundaries of the Soviet Union. A significant part of the Turkestan soldiers assigned to the front lines of the Soviet Army surrendered to the Germans while they resisted, and went on record as Soviet war casualties, paying the price of those who did not notice the intentions of their commanders. Germans who did not expect such a large group of Turkish origin were taken prisoner by establishing "Turkestan Legions" even with the guidance of Turkey. These troops, deceived by the dream of an "Independent Turkestan", reflected a small detail on German history, treason on the Soviet side and a heroic story to Turkey. The Turkestan soldiers who were fighting with their own uniforms, commanders, anthems and banners fought for Germany until the last moment.

Among the two dictators, the field allowed them to play a game that others wanted, and very few Turkestan youngsters who could survive played an important role in keeping a dream alive. The only real thing that they noticed was that they did not want to let Free Turkestan in the dreams of both dictator ideologies use them. Hundreds of thousands of Turkestan youths, who lost their lives in the war-torn camps of the legions, are referred to as "Lost Turks of World War II" on the pages of the dark history of "civilized Europe".

In the article, the differences of the Turkestan Legions from their living conditions, dreams, fronts and similarities in the world will be examined and effects on the war will be revealed.

Keywords: Legions of Turkestan, Baymirza Hayit, World War II, Parent Kayyum, Turkestan.

Giriş

20. yüzyılın ilk yarısındaki iki büyük savaş ve akabindeki sert ideolojik rekabet insanlığın bir yüzyılına mal olurken, Türk Dünyası'nın hanesinde kayıp asır olarak yer almıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nu çözen birinci savaş sonundaki zor şartlarda kurulabilen genç Türkiye Cumhuriyeti İkinci Dünya Savaşı'na temkinli yaklaşırken, savaşan tarafların ön cephelerindeki yüz binlerce Türkistan Türkü'nün bağımsızlık mücadelesi Türk Dünyası için heyecan vericidir.

Emperyalist duyguları dorukta olan Hitler Almanyası ile Stalin Rusyası arasındaki kanlı düelloya Türkiye taraf olmasa da, Ukrayna steplerindeki askeri boğuşmanın gidişatı Sovyetler Birliği sınırları içerisindeki Türk topluluklarının geleceğini yakından ilgilendirmiştir. İnsanlık tarihinin en totaliter rejimi kominizm ile yönetilen Sovyetler Birliği sınırları içerisindeki Türkler, İkinci Dünya Savaşı'nda ellerine geçen küçük şansı fırsata dönüştürmekten ziyade, başlangıçta sadece hayatta kalabilmek için Alman tarafına geçmişlerdir. Geleceğin köleliğini bugünden kabullenmektense, çatışma alanlarında önüne çıkan şansı değerlendirmişlerdir. Kendilerini yok sayan komünist rejime karşı sürüldükleri cephede yok olmaktansa hayatta kalmaya daha yakın görünen Almanlara teslim olmayı seçmişlerdir.

İçinde buldukları şartların kötülüğüne, karşısındaki düşmanın gücüne ve apaçık ortada olan imkansızlığa aldırılmadan, ellerindeki tüm imkanları kullanarak onurlu bir mücadeleyi seçen bu insanların iki diktatörden birini tercih zorunda kalmaları ise en önemli açmazlarıdır. Bolşevik diktatorya onları kendi vatanlarında yok sayarken, Alman totaliterizmi en azından kendi menfaatleri için onlara hürriyet bahşetmekten söz etmektedir. Bu mecburiyet ise Hitler Almanyası'nın işine gelmektedir.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türkistan'da Durum

Milletlerin kaderini, yaşadıkları toprakların önem ve imkanları doğrudan etkilemiştir. Türkistan Coğrafyası'na tarih boyunca Çarlık Rusyası'ndan gelen tehditlerin çok daha fazlası Sovyet ihtilalinin ilk yıllarından itibaren komünist yönetiminden gelmeye başlamıştır. Savaşlar, ihtilaller ve işgaller dönemi olarak bilinen 20. yüzyılın zulümleri komünizm, faşizm ve nazizm de bu dönemin siyasi figürlerinin emperyalist politikaları için hazırladığı benzeri elbiseler durumundadır. Bu asrın iki büyük savaşı milyonların hayatına mal olurken, önce Türkiye Türkleri, daha sonra ise Türkistan Türkleri dramatik kayıpları kabullenmek zorunda kalmışlardır. Türkistan coğrafyasında milyonlarca insan yaşadıkları toprakları terk ederek uzak diyarlarda kendine yeni bir vatan kurmanın yollarını aramışlardır. Zulmü kısmen de olsa kabullenip boyun eğenler ise, kendilerine dikte edilen hayat tarzını müsaade edilen ölçüde kabullenip ayakta kalmaya çalışmışlardır. Karşı çıkanların çarptırıldığı ağır cezalar dönemin karakteristik özelliği olarak öne çıkmaktadır. Baskı ve zulüm ile Türkistan Türklüğü yok edilemeye de, yeni nesillerin sürekli korku ile yaşayıp sindirilmiş şahsiyetler olarak kendilerini Sovyet baskısı altında hissetmeleri sağlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesi Türkiye Coğrafyası'ndaki en belirgin yaşam biçiminin korku ve zulüm olduğu açıkça ortadadır.

Oysa yeni rejim, Kasım 1917'de Lenin ve Stalin imzalı Rus Sovyet Sosyalist Federe Devleti'nin Halk Komiserleri Şurası bildirisinde Ortodoks ve Rus olmayanlara önemli sözler vermektedir:

*“Rusya Müslümanları, Volga ve Kırım Tatarları, Sibiry ve Türkistan Kırgızları ve Sartları, Kafkas ötesinin Türk ve Tatarları, Çeçenler ve Kafkas Dağlıları! Çarlar ve Rusya'nın zalimleri tarafından camileri ve ibadethaneleri yıktırılmış, inançları ve adetleri çiğnenmiş olan herkes!
Bundan böyle inanç ve adetlerinizin, milli ve kültürel meselelerinizin serbest ve dokunulmaz olduğu ilan edilmektedir!
Milli hayatınızı serbestçe ve engelsiz olarak kurunuz. Bu sizin hakkınızdır. Biliyorsunuz ki haklarınız, Rusya'nın bütün diğer halklarının hakları gibi, ihtilalin kudreti ve onun organı olan işçi, asker ve köylü temsilcileri tarafından korunacaktır.”¹*

Ertesi hafta Stalin'in başında bulunduğu önemli birim olan “Milliyetler Halk Komiserliği” bünyesinde “Müslüman İşleri Merkezi Komiserliği” hayata

¹ ...Lenin ve Stalin'in ortak imzasını taşıyan bildirge için bkz: J.C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East*, Vol. 2, Princeton 1956, ss. 2728'de bulunabilir. Ayrıca Robert Conquest, *Religion in the USSR*, The Bodley Head, London 1968, s. 68.

geçirilmesi, Merkezin yönetimi Nur Vahitov, Mir Seyit Sultangaliyev ve Şerif Monatov tarafından üstlenilmesi, Türkistan Türkleri'nde nereye kadar gideceği belli olmayan bir sevinç dalgasının yükselmesine yol açmıştır.²

Yeni rejim Çar İmparatorluğu'nun genelinde kontrolü sağlayana kadar ülkedeki Müslüman ve Türk orjinli kesimlere³ ilişmemeye özel bir önem vermiştir. Bu bağlamda Kazak ve Tatar gençliğini de ciddi anlamda Beyaz Ruslara karşı kullanan Bolşevikler, Türkistan Coğrafyası'na karşı bir yanlış yapmamaya azami dikkat göstermişlerdir. Bölgesel anlamda özerk yönetimleri hayata geçiren Bolşevik idare, Sovyetler Birliği'nin ilk Müslüman Sosyalist-Komünist Partisi'nin kurulmasına⁴ müsaade edecek kadar rejimin ilk yıllarını sempatik göstermeyi başarmıştır. Komünizm ile Müslümanlık arasında benzerlikler peydahlamaya çalışan Bolşevik idarenin ilginç manipülasyonları bazı Türk kökenli Bolşevik entellektüeller tarafından dile getirilse de, bu görüş halk arasında taraftar bulamamıştır.⁵

Manifesto niteliğinde üst düzey açıklamalar ile verilen hakların bir türlü hayata geçmemesi, zulümlerin bitmemesi ve bölgesel çatışmaların artması, Türkistan coğrafyasındaki tedirginliğin de sürekli hale gelmesinde önemli etkin olmuştur. II. Pan-Kırgız Kongresi'nde Tatarlar ile Kırgızlar arasında derin görüş ayrılıkları,⁶ her toplantı sonunda tam bir fikir birliğine varamadan ortaya çıkan, ülkenin önemli bir bölümünde hakimiyeti sağlayan Bolşeviklere "Yeni Bir Türkistan Politikası"⁷ oluşturma fikrini vermiştir. Sürekli iç kargaşanın hakim olduğu ülkede sarsılan güvenin özellikle Türk toplulukları arasında giderek zedelenmesi, Türkistan Coğrafyası'nın geleceğinin hızlı bir karanlığa gitmesinde önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu durumun sadece Türkler ve Ruslar arasında değil, aynı dili konuşan Türk toplulukları arasında bile büyük yaralar açtığı görülmektedir.⁸

Gücü eline geçirdikten sonra ilk önce millet kavramını yok etmeye çalışan komünizmin insanlık dışı uygulamaları, 1920 yılından itibaren açıkça fark edilmeye başlanmıştır. Basmacı hareketleri de bahane edilerek devasa askeri güçler ile bölgeyi kontrol altına alan komünist rejim, Çar döneminden çok daha sert politikalarını ancak 3 yıl saklayabilmiştir.⁹ Askeri anlamda bütün

² A. Bennigsen - C. Lemerrier Quelquejay, "Communism in the central Islamic Lands", *The Cambridge History of Islam*, Cambridge University Press, March 2008, s. 653.

³ Burada kastedilen Sovyetler Birliği sınırları içerisindeki Türk asıllı toplulukların genelidir. "Türkler", Orta Asya Havzası Türk yurtları kastedilirken "Türkistan" ve belli bir bölgede yaşayan Türk asıllı toplulukları ise Özbek, Türkmen vb. şeklinde isimlendirilecektir.

⁴ Fazlur Rahman, "Rusya'daki Türklere Karşı Sovyet Politikası'nın Gelişimi (1917-1965)", çev. Hakan Kırımlı, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1982, s. 139-166.

⁵ Rahman, "a.g.m.", s. 127.

⁶ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara 2004.

⁷ Bolşevik yönetim ülkede komünizmi tam olarak yerleştirmeden Müslüman-Türk Grupları toplu bir şekilde karşısına almamaya büyük özen göstermiştir. Beklemesi sadece rejimin güçlenmesi ve Türklerin kendi aralarındaki siyasi çekişmelerinin daha da artmasına yönelik stratejik bir politikadır. Yeni Türkistan Politikası ise bundan sonra Türklerin üzerine daha sert şekilde gitmek ve kesin askeri sonuçlar ile Müslüman-Türk coğrafyaları üzerinde hakimiyet sağlamaktır.

⁸ Baymirza Hayit, *20. Yüzyılda Türkistan'ın Millî ve Sovyet Devleti'nin Karakterleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1987, s. 144.

⁹ Bolşevik rejim bu dönemi, eksiklikleri tamamlama, yeni rejimi yerleştirme ve Türklerin üzerine organize bir şekilde gitmek amacıyla ustaca kullanmıştır.

bölgeyi kuşatan Sovyet orduları zulmün her çeşidini Türkistan Coğrafyası'nda yaşayanlara iliklerine kadar hissettirmişlerdir.¹⁰ Milli değerlerini yaşayan, toplumsal önderlik gücü ve liderlik potansiyeli olan herkesi en basit suçlamalar ile yok etmeye çalışan Sovyet rejimi, emperyalist yüzünü saklamak için çeşitli baskılar ile bölgede hakimiyet sağlamaya çalışmıştır.¹¹

Yakın akraba ve komşularından birini rejim karşıtı olarak kaybetmeyen hiç kimsenin kalmadığı 1925-1935 yılları arası dönemde din, dil ve kültür gibi milli değerlerin giderek aşındığını fark eden Türkistanlılar zaman zaman bölgesel bazda silaha sarılsalar da, artık bu kavgayı kaybettiklerini anlamışlardır. İslam Dünyası'nın güç odağı Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekildiği, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ise sadece ayakta durmaya çalıştığı bir döneme denk gelmesi Türkistan Türkleri'nin karşısındaki bir başka açmazdır.¹²

20. yüzyılın bir başka karakteristik özelliği de güçlü ülkelerin rejimlerinin rengini sorun etmeden menfaat için çok çabuk bir araya gelmeleridir. 1907 yılında İngilizler Çarlık Rusyası Petersburg'da masaya oturduklarında İran, Afganistan ve Tibet'i görüşürlerken, Türkistan konusunu tartışmaya bile gerek duymamışlardır. Rusları Hindistan'dan uzak tutmak uğruna Türkistan'ın sessizce yok edilmesine rıza gösteren İngilizler hiçbir zaman Türkistan Coğrafyası'nda yaşayan Türklerin durumu ile olumlu anlamda ilgilenmemişlerdir.¹³

Çarlık rejimine son veren 1917 yılındaki Bolşevik İhtilali'ne soğuk yaklaşan Müslüman Türk unsurlar, birkaç yıl önceki "*Büyük Orta Asya İsyanı*"nda Rus askerlerinin korkunç katliamları sırasında nasıl kaderleri ile baş başa kaldıklarını hesap ederek isimlerin ve yönetimlerin değişmesinin, Müslüman Türklere bakış açılarında radikal bir yenilik ve değişikliğin ortaya çıkacağına şüphe ile baktıkları için, Türklerin bu dönemdeki genel politikaları rejime temkinli yaklaşmaktır.¹⁴

İkinci Dünya Savaşı öncesi Türkistan bölgesi işgal edilmiş, aydınları hapsedilmiş, toplum sindirilmiş ve korkuyu her gün hisseden bir Türkistan gençliği ortaya çıkmıştır. Rusya içerisinde her devrin kaybedeni olan Türkistan Türkleri, kendi Sosyalist Cumhuriyetleri'ni kurarak Sovyetler Birliği içerisinde kültürel değerlerini yaşatacaklarına dair aldıkları "*Bolşevik Sözü*"nü bir anayasal teminata dönüşmesini beklerken yeni rejimin sert askeri güçleri ile karşılaştıklarında sadece iki şeyi anlamışlardır. Birincisi yeni rejimin Türkleri daha küçük ve özerk bölgelere ayırarak güçlerini etkisizleştirmek istediğini ve bunun içinde sadece uygun zamanı beklediğini fark edeceklerdir.¹⁵

¹⁰ Latif Çelik, *İkinci Dünya Savaşında Almanya Saflarında Savaşan Türkistan Lejyon Ordusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2015, s. 10.

¹¹ Baymirza Hayit, *Sovyet Rusya Emperyalizmi*, Güven Yayınları, Ankara 1975, s. 151.

¹² Ali Seçen, "Orta Asya Türkleri ve Komünizm", *Tercüman Gazetesi, Makale*, Almanya Baskısı, Frankfurt 1987, s. 18.

¹³ Seçen, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁴ İsyen ile ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Helene Carrere d'Encausse: "Colonizing the Territories Central Asia A Edward Allword", *Century of Russian Rule*, Colombia University Press, New York and London 1967.

¹⁵ Baymirza Hayit, *Türkistan Rusya İle Çin Arasında*, Otağ Yayınları, İstanbul 1975, s. 72.

Türkistan Türkleri'nin Karşısına Çıkan Şans: Almanya

Almanya'nın sebep olduğu her iki büyük savaş, Cermenlerin yeni pazar arayışlarının sonucudur. 19. yüzyıl sonlarında belirgin bir hal alan Almanya'nın doğuya yayılmacılığı bilinen emperyalist bir politikadır. Yeni hayat sahaları arayan Almanlar karşısındaki iki milletten biri olan Türkleri güler yüzlü politikası ile ekonomik bağımlı haline getirirken, Ruslar silah gücü ile kontrol altına almak istemişlerdir.¹⁶

Birinci Dünya Savaşı sonrası ciddi ekonomik krizler ile boğuşan Alman siyaseti içinde doğan NSDAP-Milli Sosyalist Alman İşçi Partisi, ırkçı ideolojik görüşlerine uygun konjonktürü de iyi kullanarak 1933 yılında demokratik yoldan iktidara geldi. Ülke yönetimini eline alan Hitler ve ekibi¹⁷ geleneksel Alman yayılmacılığını kitlelere benimsetmekte fazla zorlanmadılar. Gelişen sanayi, azalan işsizlik ve buna bağlı devasa askeri güç ile zayıf komşu ülkeleri de etki alanına alan Almanya, ileride İngiltere, Fransa ve Rusya ile kesin askeri rekabete gireceğini fark ederek özellikle Sovyetlerin karmaşık yapısını takibe alan uzman birimler oluşturmuştur. Karşı tarafta ise kontrolsüz Alman yayılmacılığı ve saldırgan dış politikasına karşı İngiltere-Fransa-Rusya arasında doğası gereği oluşmuş bir askeri birliktelik şekillenmeye başlamıştır.¹⁸ Almanya, son ana kadar bu üç ülkeyi güçlü dış politikası ile birbirinden uzak tutmaya çalışsa da,¹⁹ savaşan ülkelerin safları Barbarossa Harekatı'nın hemen akabinde netleşecektir. İngiltere ve Fransa ile olan rekabetin de artması ile, Almanya her üç ülkeye de aynı anda savaş ilan ederek tarihin en büyük silahlı düellosuna start verecektir.²⁰

22 Haziran 1941 günü gece saat üçte tarihin kaydettiği en kanlı savaşın başlangıcı için düğmeye basan Nazi Almanyası'nın lideri Adolf Hitler ordularına Sovyetler Birliği topraklarını işgal emri verdi. Tuna Nehri'nin Karadeniz deltasından Baltık Denizi'ne kadar olan 1.600 kilometrelik bir cephe üzerinde 600.000 motorlu araç ve 3.2 milyon asker ile 146 tümeden oluşan Alman orduları Sovyetler Birliği topraklarına girdi. Feldmareşal Ritter von Leeb komu-

¹⁶ Drang Nach Osten: Türkçe Doğuya Doğru Yayılma adlı Alman dış politikası özellikle Kayzer II. Wilhelm döneminden sonra Alman milli politikalarına dönüşmüştür.

¹⁷ Alman siyasetinde yönetime gelen NSDAP-Milli Sosyalist Alman İşçi Partisi ekibi kısaca NAZİ Partisi olarak adlandırılacaktır.

¹⁸ Alman ekonomik gücü ve ona bağlı gelişen askeri endüstri İngiltere ve Fransa toprakları içinde ciddi bir tehlike haline gelince yeni savaşın artık sömürgeler ile kalmayıp, anakaraları etkileyeceği fark edilmiştir. Bunu fark eden her üç ülkede Almanya'ya karşı önce gizli, sonra açık askeri ittifakı hızlı bir şekilde hayata geçirmişlerdir. Bu konuda bkz.: Latif Çelik, *İkinci Dünya Savaşında Almanya Saflarında Savaşan Türkistan Lejyon Ordusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2015, s. 10.

¹⁹ İngiltere'nin birçok konuda silaha başvurmaması için Alman saldırganlığına engel olmaması bütün Avrupa'nın Almanlardan çekinmesinin yolunu açmıştır. Özellikle Çek Cumhuriyeti'nin Sudet bölgesini bir tek Çek temsilcinin olmadığı bir masada Almanya'ya verilmesine imza atan İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain'in, "Çok şükür Avrupa'da savaş tehlikesini atlattık" şeklindeki açıklaması dönemin Hitler yönetimindeki Nazi Almanyası'nın gücünü ortaya koyması açısından önemlidir. İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya arasında varılan anlaşma ile Çekoslovakya'nın Sudet Bölgesi 29 Eylül 1938 tarihinde Almanya'ya bırakılmış ve Naziler bu anlaşma ile savaş yapmadan Çekoslovakya'nın batısına sahip olmuşlardır.

²⁰ Çelik, *a.g.e.*, s. 114.

tasındaki kuzey orduları Baltık bölgesini geçip Leningrad'a, Feldmareşal Von Bock komutasındaki merkez orduları Brest-Vilna-Smolensk üçgeni üzerinden Smolensk'a girmeyi hedef olarak seçmişlerdir. Guderian'ın zırhlı hava gücü ile desteklenen merkez grubu 400 kilometre uzunluğundaki bir cepheyi kontrol altına alırken, Feldmareşal von Runstedt tarafından kumanda edilen güney ordularının hedefi Dinyeper'i geçerek Kiev'e girmektir.²¹

Alman ordusu ile birlikte SS Muhafız Alayı Adolf Hitler ve SS Tümeni Wiking'ler de ilerlemektedir. Merkez Orduları Grubu yanında SS Reich Tümeni, SS Kurukafa Tümeni ve Nikolaus von Falkenhorst komutasındaki SS Savaş Grubu "Nord" ile birlikte 9. Piyade Alayı da Alman Ordusu'ndaki vurucu güçler olarak Sovyet topraklarına girmişlerdir.²²

Barbarossa Harekatı'nın iktisadi açıdan desteklenmesi görevi Hava Kuvvetleri Komutanı Hermann Wilhelm Göring tarafından kod adı "Oldenburg" olan plan ile de Alman Orduları'nın Sovyetler Birliği toprakları içerisinde desteklenmesi amaçlanmaktadır. Rusların kısa zamanda teslim olacağına inanan Alman karargahı, işgalin üçüncü yılında ele geçirilen bölgelerden elde edilen yerel kaynaklar ile beslenmeyi amaçlamaktadır.²³

Nazi Almanyası'nın kod adını Barbarossa olarak planladığı hareketin kurmayı planlamalarına göre Sovyetler Birliği Devleti üç ile altı ay arasında Alman orduları önünde diz çökecektir. Alman Genelkurmay karargahının planlarına göre ilk saldırı sonrası hedeflerinde genel anlamda büyük ölçüde başarılı olan her üç ordu ani bir hareket ile Sovyetler Birliği'nin merkezi Moskova yönünde ilerleyerek başkenti kısıp alıp Sovyetler Birliği'nin kalbini ele geçireceklerdir. Savaşın sonucundan emin olan Alman yönetimi, işgal topraklarındaki nihai amacı ise Beyaz Deniz kıyılarındaki Argangelsk şehri ile Astrahan şehri arasında çizecek bir hat ile bu ülkeyi kuzey ve güney olmak üzere birbirinden ayırmaktır.²⁴

Ani saldırısı ile Sovyetleri şaşkına çeviren Alman Ordusu saldırısının ilk üç ayında askeri hedeflerinden birkaçı dışında tamamını ele geçirmişlerdir. Ani bir plan değişikliği ile Moskova'ya yönelen Alman orduları Sovyetler Birliği yönetimine ikinci büyük şoku yaşatmışlardır. Mevsim şartlarının sertleşmesi ile hareketin hızının kesilmesi Ruslara nefes aldırırken, Almanya milyonlarca esir Rus askeri ve iklim şartlarının getirdiği yeni olumsuzluklar ile karşı karşıya kalmıştır. Sovyetler Birliği topraklarında Moskova varoşlarına kadar ilerleyen Almanların şehre yaklaşmalarına mevsim şartları engel olmuştur. Bu konuda A. Ahat Andican; "Alman ilerlemesine Mareşal Kış ile General Çamur önemli bir engel oluşturunca, Leningrad-Moskova-Stalingrad çizgisinde Alman ordularının hareketsiz kaldığını belirtmektedir."²⁵

²¹ A. Ahat Andican, *Cedidizm'den Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi*, Emre Yayınevi, İstanbul 2003, s. 483.

²² Barbarossa harekatı içerisinde önemli görevler üstlenen tümenlerden Adolf Hitler, Wiking, Reich ve Kurukafa adlı silahlı gruplar Alman Ordusu'ndaki özel anti terör birlikleridir. İşgal bölgelerindeki ilerlemede bölge halklarını sindiren ve yerel direniş gruplarını takip ederek bu gruplara karşı sert uygulamaları bilinmektedir.

²³ Almanlar üç yıl içinde işgal bölgelerindeki durumun normale döneceğini ve burada üretim yapılabileceğine inanmaktadırlar.

²⁴ Andican, *a.g.e.*, s. 484.

²⁵ Andican, *a.g.e.*, s. 484.

Almanlara Esir Düşen Sovyet Türkleri

Almanlar Sovyet İmparatorluğu'nu sadece askeri değil, çeşitli alanlarda da sıkıntıya sokmaya karardır. Bu ülkede yaşayan milyonlarca Türk asıllı toplulukları kendi menfaati için kullanmanın fırsatını kollarken, Rusların cephelelere önemli oranda Türk topluluklarına mensup gençleri ön cephelelere sürmeleri Almanya için önemli bir stratejik fırsat olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'ye karşı Turancılık kartlarını masaya koyan Almanlar, Sovyetler Birliği sınırları içerisindeki Türk asıllı toplulukları bu politikalarına malzeme olarak görmektedir. Savaş boyunca Sovyetler Birliği sınırları içerisindeki Türklere hürriyet vaad edilmesi Hitler yönetimi tarafından sıkça dile getirilmektedir. Türkiye'yi etkilemeye yönelik bu çabaları zaman zaman basına sızdıran Alman gizli servisleri, Rus orduları içerisindeki Türk asıllı topluluklara karşı "Türkiye'nin Almanya'nın yanında savaşa girdiği ve artık Rusya'nın savaşı kesin olarak kaybedeceği" propagandasını yapmaktadır.

Rusların çok güvendiği Ukrayna cephesinin Barbarossa harekati ile yarılması Moskova üzerindeki baskının artacağını işaret etmektedir. Alman orduları savaşın ilk iki haftasında yüz binlerce Rus askerini esir alınca, Sovyet ordularındaki gayri Rus ve anti komünist askerlerin savaşa şevki kalmamıştır. Esir Rus sayısının sürekli artması ile bu gruplar Almanya içlerine doğru çekilerek ülke içlerindeki kamplarda kayıt altına alınmaya başlamışlardır. Milliyetlere göre yapılan sayımlarda bu esirlerin önemli bir bölümünün Türk asıllı olduğunun farkına varılması Almanya'yı yeni bir strateji geliştirmeye mecbur bırakmıştır. Gerek Türkiye'deki milliyetçi çevrelerin gayretleri, gerekse Ankara'daki Alman Büyükelçi Von Papen'in yönlendirmeleri en üst düzeyde karşılık bulunca ilk etapta Türk asıllı askerlerin belli merkezlerde toplanmaları yoluna gidilmiştir. Rus esirlerden ayrışma sonucu kısmen Alman baskısından rahatlayan Türkistan kökenli esirlerden Almanya'nın beklentileri ise kendi saflarında Rusya'ya karşı aktif faaliyette bulunmalarıdır. Ani saldırısı ile Sovyetleri şaşkına çeviren Alman ordusu saldırısının ilk üç ayında askeri hedeflerinden birkaçı dışında tamamını ele geçirmişlerdir. Sovyet savunma hatlarındaki düzensizlik yanında çok sayıda genç insanın ani seferberlik emri ile askere alınmaları da Alman ilerleyişini kolaylaştırmıştır. Özellikle Müslüman topluluklara mensup askerlerin eğitimsizliği had safhadadır. Sovyet tarafında cepheye alınan askerlerin önemli bir bölümünün Türkistan bölgesinden, rejimin güvenmediği insanlardan oluşması çeşitli açılardan yorumlanmaya müsait bir durumdur. Silah altına alınan Türkistanlı gençlerin bölge nüfusuna oranlandığında ciddi rakamlarda olması dikkati çeken bir husustur. Bu konuda Çağatay Koçar:

"Almanların 1941 yılında Sovyetler Birliği'ne karşı savaş açmaları sonucunda Türkistan'dan büyük yoğunlukta askere alınmalar başladı. 1941-1943 tarihleri arasında Türkistan'dan 4.847.775 genç silah altına alınarak cephelelere sürüldü. 1941 yılında 6.5 milyon nüfusa sahip Özbekistan'dan 1 milyon 433.230 kişi askere çağırıldı. Bu rakam nüfusunun dörtte birinin askere alındığını"²⁶ belirtmektedir.

²⁶ Çağatay Koçar, "Milli Türkistan", *Türk Yurdu*, 100. Yıl, 285. Sayı, İstanbul 2011, s. 26.

Bilgi, motivasyon ve aidiyet duyguları eksik olan Sovyet Ordusu'ndaki Slav olmayan milletlerden gelen gençler, Alman saldırısından kısa bir süre sonra teslim olmaları bu cephelerde Alman Orduları'nın işini kolaylaştırmıştır. Tarihin en organizeli askeri güçlerinden birini meydana getiren Nazi Almanyası'nın ani saldırısı birçok cephede Sovyet Orduları'nın sadece askerlerini değil, komutanlarını da kaybetmesine yol açmıştır. İlk etapta üst komuta kademesi ilerleyen günlerde ise en yakın kıta komutanları ile irtibatı kesilen askerlerin her gün büyük gruplar halinde Alman ordularına teslim olması ciddi anlamda bir "Savaş Esiri Sorunu" ortaya çıkarmıştır. Bazı cephelerde esirlerin Alman askerlerinden daha çok olması ise durumu karmaşık hale getirmiştir. Cabbar Ertürk bu konuda, "Cephedeki Sovyet askerlerinin durumu gerçekten çok kötü idi. Önlerinde ateş gücü yüksek Alman ordusu, arkalarında ise geri kaçmaları için Rus silahlarının tehdidi vardı."²⁷ demektedir.

Kamplardaki ağır şartlara dayanarak ayakta kalabilenler için lejyonlarda görev alabilmek önemli bir şanstır. Birliklere kabul edilip, akabinde basit askeri görevler ile test edilen Türk asıllı topluluklardan bir süre sonra taburlar düzeyinde birlikler oluşturulmaya başlanmıştır. Cephe kullanma fikrinin ortaya atılmasının ardından Türkistan Lejyonları kısa zaman sonra sayıları yüz binler ile ifade edilen önemli bir askeri güç konumuna gelmiştir. 1942 yılı ortalarından itibaren birçok cephede "Türkistan Lejyonları" adı verilen silahlı birliklerin Alman orduları içinde görev yaptığı görülmektedir.

Barbarossa harekatı öncesi Rus asıllı olmayan halkların yaşadığı coğrafyalar için özel planlamalar yapan Nazi Almanyası Şark Bakanlığı bilinçli uygulamalar ile bu toplulukları kendi taraflarına çekmeye çalışmışlardır. Yerel unsurlar ile kurulan ilişkiler, Alman ilerleyişi ve bölgede tutunması açısından çok önemli gören Alman Şark Bakanlığı, bu bölgelerde belli serbestlik ve muhtariyet görüntüsünü hiçbir zaman tam olarak vermese de, savaşın sonuna kadar bu toplulukların liderleri ile ilişkileri hiç kesmeyip mümkün olduğunca kullanma ve onlardan faydalanma yoluna gitmişlerdir.

Doğu cephesinde genel anlamda Almanya ile Sovyetler Birliği arasında devam eden savaşta sivil ölümler konusunda sürekli Nazi Almanyası'nın Yahudi kıyımı öne çıktığı için özellikle savaş alanları içindeki işgal topraklarındaki diğer milletlerin kayıpları maalesef dikkat çekmemiştir. Türkistanlı askerlerden bir çoğunun kayıplarının bile tutulmadığı iddiasına yorum getiren Abdurrahman Kara bu konuda:

"İkinci Dünya Savaşı'nda en mazlum millet olarak Yahudiler gösterilir. En az onlar kadar zulüm gören Türk asıllı Sovyet askerlerinin yaşadıkları ise pek bilinmemektedir. Oysa bunlar sadece Hitler'den değil, aynı zamanda vatandaşı oldukları ve Stalin tarafından yönetilen Sovyet Hükümeti tarafından bilinçli katliam ve zulme uğradılar."²⁸ demektedir.

²⁷ Cebbar Ertürk Azerbaycan asıllı bir genç asker olarak Kızılordu safalarında savaşa katılmış ve daha sonra Almanlara esir düşerek Almanya içlerindeki kamplara getirilmiştir. Türk asıllı esirlerden oluşan lejyonlarda Azerbaycan Milli Komitesi'nde Kültür Sorumlusu olan Ertürk savaşın bitiminde Türkiye'ye gelmiş ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı almıştır. Bkz. Cebbar Ertürk, *Anayurtta Unutulan Türklük*, İkinci Baskı, Zafer Yayınları, Kayseri 1956, s. 142-143.

²⁸ Almanlar Kırım Türkleri'ne bağımsızlık sözü verselerde bölgede 18 ay kalmalarına rağmen yerel bir idare kurmalarına bile imkan tanımamışlardır. Yukarıdaki mektubun harekatın ilk günlerinde

Rusların bozulan ordularına yeni takviyelerin Türkistan bölgesinden yapıldığı bilinen bir gerçek idi. Bu şekilde hem bölgedeki isyanların zinde güçleri olan gençler cepheye gönderilerek kontrol altına alınmış oluyor, hem de Alman ordularının önünde kısmen de olsa Rus gençleri korunmuş oluyordu. Barbarossa hareketinin ilk aylarında geri çekilen Sovyet Orduları'na yeni takviyelerin Türkistan bölgesinden yapıldığı konusunda dönemi yaşayan esirlerden biri olan Baymirza Hayit: *"Askere alınarak cepheye gönderilen Türkistanlı erkek sayısı iki milyonun üzerindedir. Türk asıllılar özellikle ön cephelere gönderildi. Oysa yoğun çatışmaların olduğu bölge için Türkistanlı gençlerin çok azı uygun idi."*²⁹ şeklinde görüş belirtmektedir.

İlk üç ayda Almanya'nın elinde 1 milyon civarında Sovyet askerinin esir olduğu bilinmektedir. 1941 yılında ise artık esirlerin Almanya'ya getirilmektense Polonya ve Ukrayna'da kalması uygun görüldü. Dönemi inceleyen Alman tarihçi Georg Fischer Sovyetler Birliği cephesinden esir edilenlerin sayısını 12. ayda 2.053.000 olarak verirken, Şark Bakanlığı kaynaklarının (Alm: Ost Ministerium) bu sayıyı 3.600.000 olarak açıkladığından bahsetmektedir. Alman Silahlı Kuvvetleri verilerini kaynak olarak gösteren Alexander Dalling ise esir Sovyet askeri sayısını 1941 yılı için 3.355.000 ve 1942 yılı için 1.653.000 olarak vermektedir. Alman Orduları Kara Kuvvetleri Komutanlığı verilerinde ölen, kaçan ve serbest bırakılanlar da dahil, esir Sovyet askeri sayısı 3.350.639 olarak bildirilmektedir. Alman tarihçiler ile dönemin Alman Ordusu'nun rakamları arasındaki farkların, esir kategorileri arasındaki adlandırma, süratli bir şekilde gönüllü olmaları ve geçici bekleme kamplarındaki istatistiklerin değişik anlayış ve adlandırmalardan ortaya çıkmış olma ihtimali de göz önünde tutulmalıdır.³⁰

Türkistanlı Askerlerin Lejyonlara Alınmaları

Vatandaşları oldukları ülkedeki dışlanmışlık ve nesiller boyu devam eden zulümlerin etkisi ile iki diktatörün kanlı savaşında kaybolmaktansa teslim olmayı yeğleyen Türkistan Türklerinin sayısı giderek artınca, Almanya'nın esir kamplarındaki kapasitesinin yetersizliği korkunç ölümleri de beraberinde getirmeye başladı. 1941 yılı kışındaki sadece iki aylık dönemde hayatını kaybeden Sovyet askeri sayısı yarım milyonun üzerindedir. Sovyet askerlerinin ölümleri birinci derecede sağlıksız beslenme, hastalıklara karşı alınmayan tedbirler ve kamplardaki baskıdır. Esirlerin kaldığı barakalarda bir yatağı

yazıldığı dikkate alındığında Kırım Türkleri Nazi Almanyası'na bağladıkları ümidin boşa çıktığını göreceklerdir. Kırım Milli Fırka Genel Sekreteri İsmail Otar tarafından Nazi Almanyası liderlerine yazılan teşekkür mektubunun 1. ve 2. bölümleri için bkz. Belge 7 (Bundesarchiv, Auswertigesamt, Politische Amt., Turanismus, R 261174).

²⁹ Baymirza Hayit, *Turkestan im Herzen Euroasiens*, Studien Verlag, Köln 2003, s. 103; Latif Çelik, *İkinci Dünya Savaşında Almanya Saflarında Savaşan Türkistan Lejyon Ordusu*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya 2015, s. 131.

³⁰ Alman ordularınca esir alınan veya kendiliğinden teslim olan Kızıldüğü Askerleri öncelikle Polonya ve Ukrayna topraklarındaki Dulag adı verilen geçici savaş esiri kamplarında bekletilmektedir. Almanya sınırlarından içeriye girebilenler ise çeşitli güvenlik kriterlerini aşarak gönüllü-güvenilir olanlardır. Bu konuda bkz. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/Kriegsgefangenenlager/Dulag.htm>, İnternet erişim: 20.05.2015, Saat: 12.00.

bazen üç-dört kişinin paylaşması, zaman zaman toplu esir kabullerinde yerlerdeki beton üzerinde yatan insanların bir çoğunun yaşamaktansa ölümü seçtikleri de esir kamplarının olağan genel bir durumudur. Ölüm oranları ile verilecek bir örnek olarak sadece Czystochova kampına bakmak yeterlidir. 1942 yılının ilk dört ayında bu kamptaki 90 bin Kızılordu askerinden sadece 3 bini hayatta kalmayı başarabilecektir. Dönemi yaşayan esirlerden olan Kırım kökenli Cengiz Dağcı, Uman Kampı'nda yaşadıklarını anlattığı hatıralarında:

“Kampta ölenlerin sayıları günden güne artıyordu. Cesetler barakalardan çıkarılıp tuvalet olarak kullanılan çukurların az ötesine yığılıyordu. Bakınca cesetlerden sanki bir duvar oluşuyordu. Esirler bu durumu görüyorlar, ama sesli bir tepki verildiğinde kendilerine de ateş edilir korkusu ile sadece susuyorlardı.”³¹ şeklinde belirtmektedir.

Kamplardaki korkunç ölümlerin kurtulmak istedikleri komünist rejimden pek farkı olmadığını anlayanların tek yapabilecekleri kadere razı olmaktı. Akşam konuştuğu arkadaşının sabah cenazesini kaldırınlardan biri olan Cengiz Dağcı, esirlerin kamplara ilk geldiği gün yiyecekler konusunda verilen bilgilerin aktarıldığı dönem ile ilgili bilgiler verirken;

*“Esirler önce kampın önündeki meydanda toplandı. Bir Alman yetkili kırbacı ayakkabısına vurarak anlatmaya başladı,
- Her esir günde 50 gr. ekmek, yarım litre su ve yarım litre çorba alacak.
- Kampta dikenli tellere 5 metreden fazla yaklaşılmayacak, yaklaşanlara ateş açılacak,
- Akşam saat 19.00'dan sonra kamplarda kimse konuşmayacak, ses gelen barakalara dışardan ateş edilecek,
- Karanlıkta ateş yakmak, sigara içmek yasaktır. Emirlere uymayanlara kulelerden ateş edilecektir.”³²*

şeklindeki kesin emirlerin daha ilk andan itibaren esirlere duyurulduğunu belirtmektedir.

İşgal ettikleri bölgelerden çok sayıda esirin iş gücünden de faydalanmak isteyen Almanlar bu bölgelerin genç erkek ve bayanlarını toplayarak cephe gerisine taşımıştır. Kırım'ın işgali ile bölge halkının büyük baskılar ile karşılaştığını belirten Kemal Özcan, “Almanların Kırım'ı işgal sonrası kadın-erkek binlerce genci çalıştırmak amacıyla Almanya'ya götürdüler. Bölge halkından yüzlerce insanı ya komünist suçlaması ile kurşuna dizdiler ya da Nikolayev ve Akmescit (Simferopol) şehri yakınlarındaki kamplara yolladılar.”³³ demektedir.

Dönemin savaş halini yaşayan ve sonradan esirlerin durumları ile ilgili hatıralarını kaleme alan Türkistan'lı liderlerin dikkat çektiği bir başka önemli husus da cepheye gönderilen Türk asıllı askerlerin Bolşevik Sovyet Yönetimi için savaşmak istemedikleridir. Bu konuda Cebbar Ertürk hatıralarında:

³¹ Cengiz Dağcı, *Hatıralarda Cengiz Dağcı*, Ötügen Yayınevi, İstanbul 1998, s. 111-112.

³² Dağcı, *a.g.e.*, s. 116.

³³ Kemal Özcan, “II. Dünya Savaşı Sırasında Kırım Türklerinin Almanlarla İlişkileri Meselesi Üzerine”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, Ankara 2005, s. 68.

“Kızılordu’da savaşıyan her asker arkadaşı, komutanı ya da kimsenin fark edemeyeceği şekilde diğer askerlerin kontrolünde idi. Ayrıca savaşıyan her asker Rusların silah tehdidini arkasında hissedirdi. Rus birlikleri cephe-den kaçanları herhangi bir soruşturmaya gerek duymadan vuruyorlardı. Bunların etkisi ile başlarındaki Rus komutanı öldürerek Alman tarafına geçerek sığınan Türk asıllı askerler olmuştur.”³⁴ şeklinde bahsetmektedir.

Kamplarda esaret günlerini bizzat yaşayan Musa Ramazan hatıralarında: *“Savaş esirleri ölen arkadaşlarının defnedilmesinden de sorumluydular. Kamplarda toplu mezarlar kazmak için bin kişilik gruplar vardı.”³⁵* demektedir.

İlan edilen ani seferberlik ile özellikle Müslüman-Türk unsurların yaşadıkları bölgelerin gençlerinin ciddi bir eğitim almadan Alman Orduları’na karşı cepheye gönderilmesi bir çoğunun silah bile kullanamadan hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Daha önce askerde oldukları halde Bolşevik yönetimin kendilerine olan güvensizlik nedenleri ile en basit askeri hizmetlerde çalışan Türkistan asıllı gençlerin yer aldığı Kızılordu birlikleri de, Almanlar karşısında hiçbir varlık göstermeyeceklerdir. Dönemin son derece gelişmiş silahlarına sahip Alman Ordusu’na esir düşen Sovyet askerlerinin önemli bir bölümünün Türk kökenli bölgelerin gençleri olduğu, gerek Türkiye siyasi çevreleri gerekse Almanya’da sayıları çok az olan sürgündeki Türk kökenli liderler tarafından Nazi Almanyası yetkililerine iletilmiştir. Türkiye ve Almanya arasında henüz siyasi bir sorunun olmaması ve bu esirleri müttefik olarak kazanabilecekleri de Almanya’ya çeşitli kaynaklarca iletilen mesajlardır.³⁶

Türk asıllı savaş esirlerinden *“Türk-İslam Lejyonu”* adlı birlikler kurulması fikri Alman cephelerini ziyaret eden Erkilet Paşa³⁷ tarafından bizzat Hitler’e söylenince bu alanda Almanya tarafından adım atılması için hazırlıklar yapılmaya başlanır. Bu konuda Gerhard Mende:

“Sovyet savaş esirlerinden milli birlikler kurulması yönünde istek Erkilet ve Erden Paşalar’ın Almanya ziyaretinde bizzat Hitler’e iletilmiştir. Bu konudaki çalışmaların kayda değer şekilde hızlanmasında misafir generalerin isteği olumlu etki yapmıştır. Ancak bu teklif hızlı bir gelişme yönünde

³⁴ Ertürk, *a.g.e.*, s. 142-143.

³⁵ 1942 yılının Kasım ayında Proskurow esir kampında kalan Musa Ramazan ilerleyen dönemde bir arkadaşının yardımı ile daha önce esir olarak kaldığı kampta ideolojik eğitim vermeye başlayacaktır. Bkz. Musa Ramazan, *Bir Kafkas Göçmeni’nin Hatıraları*, Kafkas Derneği Yayınları, Ankara 2001, s. 44-45.

³⁶ Alman Dışişleri Bakanlığı’nı zaman zaman uyarayan Hitler, Türkiye ile mümkün olduğu kadar ilişkilerin gerilmemesine gayret gösterilmesini istemektedir. Bkz. Dallin, *a.g.e.*, s. 232.

³⁷ 1883 yılında Gazze’de doğdu. 1904 yılında Harp Okulu’ndan, 1907 yılında da Harp Akademisi’nden mezun olmuştur. Erkan-ı Harbiye Mektebi’ni bitirdikten sonra kurmay yüzbaşı oldu (1907). Balkan ve I. Dünya Savaşları’ndaki çarpışmalarda yer aldı. İstanbul’da çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Anadolu’ya giderek Milli Mücadele’ye katıldı. II. Dünya Savaşı yıllarında Almanya taraftaydı. Hatta Alman büyükelçisiyle görüşmelerde bulundu. 1941’de Almanların davetiyle Sovyet Cephesi’ni ve Kırım’ı gezdi. Ali Fuat Elden ile birlikte Alman Genelkurmay Karargahı’nda Adolf Hitler ile görüştü. Emekliliği ile birlikte Cumhuriyet Gazetesi, Çınaraltı Dergisi gibi yayın organlarında Almanya yanlısı yazılar kaleme aldı. Turancı, anti-komünist görüşlere sahipti. *“Şark Cephesinde Gördüklerim”* adlı anı kitabında bu konuları değerlendiren Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet 1958’de Ankara’da vefat etti.

sonuç vermemiştir. Bunun nedeni ise Almanlar Kafkasya Halkları ve Türkistanlılardan ayrı ayrı alaylar kurma konusundaki hazırlık çalışmaları-zaten zaten var olmasıdır.”³⁸ şeklinde görüş belirtmektedir.

Uzun hazırlık, değerlendirme ve inceleme sonrası, hayata geçen “Türkistan Lejyonları” kendi üniformaları, flamarları ve komutanları yeni bir oluşum olarak kendi kimlikleri etrafında yapılandırılmaya başlanmışlardır. Alman Orduları tarafından zaten kullanılan bu gruplar artık “Almanya’nın Müttefikleri” olarak savaş cephelerine gönderileceklerdir. Hem Almanya, hem de kamplardaki zor şartlarda yaşayan savaş esirleri için önemli bir değişiklik olan “Lejyonların Kurulması Talimatı” Nazi Partisi’nin en etkili isimlerinden olan SS Lideri Himmler’in de kabulü ile artık uygulama safhasına geçmiştir. Sovyetler Birliği kökenli bütün savaş esirlerinden hemen her milletin yer aldığı “Doğu Lejyonları” olarak adlandırılan gruplar içerisindeki olumsuz rekabet, suç işleyenlerin artması ve disiplinsizliklerin de etkisi ile esirleri milliyetlere göre ayırmanın doğru bir karar olduğuna inanan Alman Kara Kuvvetleri, Türkistanlıların bir lejyonda toplanmasına sıcak bakarak teşvik etmişlerdir.³⁹

Barbarossa Harekatı ile birlikte Alman Orduları’nın eline geçen esirler daha ilk haftalarda beklenenin çok üzerinde olması bazı Alman askeri yetkililerin bunları ayak bağı olarak görmesine de yol açmıştır. Bu durum ağır yaralıları ile hiç ilgilenmeme, hastane ve sağlık imkanlarından öncelikle kendi askerlerinin yararlanması ve gıda yardımlarının esirlerden önce Alman Ordusu’nun ihtiyaçlarına ayrılması uygulamaları öne çıkmıştır. Mevcut durum ve anlayış farkları 1941 yılı boyunca esirlerden önemli bir bölümünün hayatta kalmayı başaramayarak ölmesine yol açmıştır. Bazı kamplardaki can kaybının yüzde doksanlara kadar çıktığının görülmesi Alman yetkilileri de telaşlandırınca, esirlerden başlayacak bir bulaşıcı salgın hastalık dalgasının kendilerini de tehdit edeceği korkusu kampların islahı konusunu gündeme getirmiştir. Veli Kayyum Han önderliğindeki Türkistan Milli Komitesi Üyeleri ve esir komisyonlarındaki diğer temsilciler kampların bu şekli ile devam etmesinin hem Almanya, hem de esirler için sadece felaket olacağını ileri sürerek acil tedbir alınmasını istemişlerdir. Kayyum Han’ın esas hedefi ise can kayıplarının hızla artmakta olduğu kamplardan Türkistanlıları bir yolunu bulup kurtarmaktır.⁴⁰ Bunun en kolay yolu ise Türkistanlılardan oluşan özel birliklerin Alman Ordusu’na sağlayacağı faydaları sıkça gündeme getirerek Almanlara menfa-

³⁸ Erkilet Paşa’nın hatıraları ile Von Mende’nin yazdıkları birbirinden farklı bilgiler içermektedir. Almanya ziyaretini “Şark Cephesi’nde Gördüklerimiz” adlı kitabında anlatan Hüseyin Emir Erkilet Hitler ile aralarından böyle bir konuşmanın geçtiğinden bahsetmemektedir. Erkilet, *a.g.e.*, s. 216-228; Von Mende, *a.g.e.*, s. 25.

³⁹ Çelik, *a.g.e.*, s. 152.

⁴⁰ Alman Şark Bakanı Rosenberg bazı kamplarda kalan Türkistanlı esirlerde can kaybının çok ileri boyutlarda olduğuna dikkat çekerek, “Türkistanlı olduğu belirlenen yüz bin civarındaki esirden sadece altı bini hayatta kalmıştır.” şeklinde konuşacaktır. Aynı konuda kampların durumu hakkında bilgiler veren Dr. Baymirza Hayit ise, “Polonya’daki Çenstohau Kampı’na ziyaret ve kayıt için geldiğimizde otuz iki bin yurttaşımız vardı. Bir aylık inceleme sırasında kampın yansı hayatını kaybetti. 1942 yılı Ocak ayında bunlardan ancak iki bin kişi sağ kalabildi.” şeklinde bilgi vermektedir. Bkz. Andican, *a.g.e.*, s. 494.

atleri göstermektir. Bürokraside tanıdıkları olan, Nazi Almanyası tarafından ciddi anlamda muhatap alınan Veli Kayyum Han “*Türkistan Lejyonları*” için oluşturduğu fikri projeye çevirmeye adım adım yaklaşmaktadır.⁴¹

Savaş esirlerinin milliyetlerine göre ayrılarak lejyon birliklerinin kurulmasının kendileri için de faydalı olduğuna inanan Almanlar, Veli Kayyum Han ve Mustafa Çokay’a görevler vererek her iki şahsın da Şark Bakanlığı yetkilisi Von Mende ile birlikte çalışmalarını istenir. Ancak Almanların niyeti sonradan ortaya çıkacaktır. Türkistan’da önemli bir isim olan Mustafa Çokay’dan propaganda amaçlı faydalanmak isteyeceklerdir. Oysa aynı dönemde çok sayıda esirin kamplarda hayatını kaybettiğini bilen Çokay ve Kayyum Han öncelikli olarak kamplarda milliyetlere göre ayırmanın hızlı bir şekilde başlaması konusunda görüşmeler yaparlar. Her iki liderin hedefi de çok sayıda Türkistanlı genci esir kamplarından bu birliklere kaydederek insanca bir hayat sürmelerini sağlamaktır.

Kafkasyalı ve Türkistanlı Türk unsurlardan oluşan ilk birlikler başlangıçta “*Müslüman Lejyonu*” olarak anılsa da, ilerleyen dönemde Türkler de kendi lehçelerine göre değişik gruplara bölünerek yeni düzenlemelere gidilecektir. İlerleyen dönemde kurulacak Türkistan Lejyonları için önemli bir tecrübe laboratuvarı olacak bu küçük yapılanmalardan öncelikle Alman Ordusu’nun nasıl bir fayda sağlayacağı gerek raporlardan gerekse askerlerin talimlerde gösterdiği gayreti komutanların takibi neticelendirecektir.

Uzun teklif, tartışma ve değişikliklerden sonra Alman Orduları Polonya İşgal Bölgesi’nde içlerinde Türk asıllılardan oluşan altı lejyonu görevlendirecektir. Polonya’da ihdas edilen Genel Valilik (Alm: Generalgouvernement) emrindeki lejyonda Kafkasya, İdil-Ural ve Türkistan Türkleri yer almaktadır. İlerleyen dönemde bu askeri grupları tek bir merkezden yönetmek amacıyla Doğu Lejyonları Komutanlığı’na (Alm: Kommando der Ostlegionen) bağlanan bu birliklerin komutanlarının da kendileri ile aynı dili konuşan Türk asıllı komutanlar olması Almanya’nın lejyonlar konusunu artık tam olarak kabullediğine işaret etmektedir.⁴²

Adı “*Türkistan Lejyonu*” olsa da homojen ve sade bir yapının kurulamadığının görüldüğü bu lejyonlarda Sovyetler Birliği’nin çeşitli bölgelerindeki Türk kökenli halkların da yer aldığı fark edilmektedir. Legionowada şehrindeki üslenen Türkistan Lejyonu’nda Kırgız, Kazak, Tacik, Karakalpak, Özbek ve Türkmenler başta olmak üzere sayıları az da olsa İranlı, Beluci, Dungan, Kaşgarlı, Kurami, Pamiri, Şugnan, Tarançı ve Doğu Tatarları gibi çok karmaşık Türk-Turan kavimleri yer almaktadır. İsminden de anlaşılacağı gibi lejyonlarda en fazla Türkistan asıllı asker olduğu için lejyonlar ismini bunlardan alacaktır.

1941 yılı Aralık ayında kurulan 162. Piyade Tümeni birkaç hafta sonra Sovyet sınırları içerisindeki bir savaşta sıcak çatışma ortamında görevlendirilmiştir. Kalinin ve Rjev Bölgesi’nde Alman ve Sovyet Orduları arasındaki sert çatışmaların geçtiği cepheye gelen birliğin ağır kayıplar vererek sadece komuta personelinin kalması, bu birliğin geri çekilerek dağıtılmasını getirmiştir.

⁴¹ Baymirza Hayit ile Latif Çelik’in 10.05.2003 tarihli Köln Görüşmesi.

⁴² Hoffmann, *a.g.e.*, s. 26.

Kızılordu'da ciddi anlamda eğitim eksikliği sonucu zaten savaşamadıkları için cephede ölmektense Alman Orduları'na teslim olmayı yeğleyen bu insanların 4-5 ay sonra tekrar cepheye getirilmesinin yanlışlığını Almanlar da anladığında maalesef birliğin bütün er ve erbaş bölümü kaybedilmiştir.⁴³

Daha önce kullandıkları Sovyet Ordusu silahlarından çok daha fazla gelişmiş Alman silahları ellerine verilse de bunu tam anlamı ile kavrayıp öğrenmeye vakit olmayışı, eğitim sırasındaki dil iletişimlerinin yetersizliği ve kendilerine yakın bölgelerdeki Alman Birlikleri tarafından eğitim döneminde sürekli küçültücü bir şekilde aşağılanmaları da lejyon askerlerindeki eksikliklerin ilk göze çarpanlarıdır. Hepsi savaş esiri kökenli olan lejyon mensuplarının 1943 yılı sonuna kadar Alman askerleri tarafından horlanması ve kendileri ile eşit seviyede görülmemeleri incelenmesi gereken dikkate değer bir durumdur.⁴⁴ Almanya için savaşmaya gönüllü olanlara karşı sergilenen tavır, Kızılordu'ya karşı olan tepkinin dışında Nazi ırk anlayışı ile de ilgilidir.

Türkistan asıllı askerlerin oluşturduğu lejyon birliklerinin gerek görevlerinin karışıklığı ve ağırlığı, gerekse cephelerdeki çatışmaların oldukça sert geçmesi zaman zaman büyük zayıflar ile bir anda yüzlerce mensubunu da kaybetmesine yol açmıştır. Kızılordu'ya karşı verdikleri aktif mücadele ve sıcak çatışma ortamlarında hayatını kaybeden veya ağır şekilde yaralanan lejyon üyeleri için lejyonların karargah merkezlerinde cenaze ve yas törenleri düzenlenerek geride kalanlar arasında unutulmadan hem milli birliklerinin pekişmesi, hem de aidiyet duygusunun artması sağlanmıştır. Cenaze törenlerinde "Türkistan Marşı"⁴⁵ orkestra ile çalınırken yaralı olarak dönenlere de Alman Kara Kuvvetleri'ne ait Nazi Sembolleri ile süslü askeri madalyalar takdim edilmiştir.

Alman Orduları'nın Sovyet Cepheleri'nde ardı ardına karşılaştığı yenilgiler ortaya yeni bir durum çıkarmıştır. Savaşın sonuna doğru lejyonlardan firarların da arttığı görülmektedir. Nazi Almanyası gözünde güven kaybı yaşayan lejyonlardan kapatılanlar olsa da savaş ortamında aylarca eğitim almış bu silahlı güçlerden vazgeçmek de mümkün değildir. Lejyon askerlerinin hayatta kalma endişesi nedeniyle hızlı bir şekilde birliklerinden firar ederek Sovyet tarafına geçmesi başta Türkistan Taburları olmak üzere tüm lejyon askerlerinin batı cephelerine kaydırılmasına yol açacaktır.⁴⁶

Giderek artan taraf değiştirmelerde birinci neden Almanların askeri alanda artan başarısızlığıdır. Çeşitli cephelerdeki Alman kayıplarının lejyonlar

⁴³ Çelik, a.g.e., s. 157.

⁴⁴ Bu askerler eğitim alarak Almanya için gönüllü oldukları, hatta bazılarının az da olsa iletişim kuracak kadar Almanca öğrendiği halde dışlanmaları ilginçtir. Cephe sevk yatları yapılan lejyon askerleri trenlere bindirilirken Almanlar ile bir araya gelmemeleri planlanıp, "Lehler, Yahudiler ve Lejyonerler Son Vagona" yazılı talimat levhaları okutularak trenlere bindirilerek en ön cephelere sevk edilmişlerdir (Neulen, a.g.e., s. 329).

⁴⁵ Türkistanlı Çolpan'ın şiirinden uyarlanan marş, Türkistan Lejyonları tarafından son ana kadar her türlü cenaze, kutlama ve törenlerde milli marş olarak çalınmıştır. Marşın sözleri için Ek'ler kısmına bakınız.

⁴⁶ Türkistan Lejyonları'nın kaldırılması öncelikle burada görevli askerlerin tekrar kamplara dönmesi demek olduğundan Türk asıllı askerler bu durumu sevinçle karşılamışlardır. Alman Ordusu ise giderek artan insan gücü ihtiyacının bir bölümünü lejyonlardan sağlayabilmektedir.

arasında hızla yayılması özellikle Türk asıllı grupların gelecek hayalleri ile ilgili ümitlerinin de suya düşmesidir. Askeri karargahlar ve eğitim kamplarında “Bolşevizme karşı Nazi Almanyası ile işbirliği yaparak kendi ülkelerini kurtarabilecekleri” siyasi eğitimini alan Türkistan lejyonları mensupları mevcut ortamda bu amaçtan giderek uzaklaşıldığının farkındadırlar.⁴⁷

Bayrakları, marşları ve isimleri ile son ana kadar büyük ölçüde Almanların yanında Ruslara karşı savaşan askerlerin isimleri Doğu Lejyonları, Türkistan Birlikleri, Müslüman Askeri Birlikleri ve Türk Halkları Silahlı Grupları olarak anılsa da, bahsedilen makalenin konusu Türkistan asıllıların oluşturduğu askeri birliklerdeki hareketlilik. Askeri hiyerarşi içerisinde bölük, takım, tabur, alay ve tümen olarak geçse de, söz konusu edilen Türkistanlılardan oluşturulan gönüllü silahlı birliklerdir. Genel anlamda Alman Ordusu kontrolünde ve Doğu Bakanlığı ile ilişkili olan birlikler, 1943 yılına kadar askeri hiyerarşi bağlamında III. Alman İmparatorluğu Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı olarak faaliyet göstermiştir. Özellikle Sivastopol önünde Alman Ordusu'nun durdurulması sonrası had safhaya çıkan Silahlı SS'ler Genel Karargahı ile Alman Ordusu arasındaki rekabet, bir şekilde SS'ler nezdinde daha yeni sahaya sürülen Türkistan Lejyonları'nın da suçlanmasına yol açmıştır. Aynı dönemde Kızılordu tarafından yapılan “Ülkenize Geri Dönün” propagandasına kanan bazı Türkistanlıların taraf değiştirmesi sürekli bir şekilde bu birliklerdeki Türkistanlı askerlerin toptancı bir şekilde “Hain” olarak suçlanmasına yol açmıştır. Her iki taraftan da hain damgası yiyen bu birlikler Almanya'nın yenileceğini anlayınca kendi başlarının çaresine bakacaklardır.

İkinci Dünya Savaşı'nın aslında bittiğine, devam eden çatışmaların ise yöresel direnmeler olduğundan sadece Türkistan Lejyonu mensupları değil Almanlar bile emindirler. 1945 yılı Mart ve Nisan ayında çok sayıda lejyon mensubu Almanlar tarafından çalışma kampları ya da işçi bölüklerine gönderilmişlerdir. Birçok lejyon mensubu da Almanya'da çöküşe giden devlet sistemi içerisinde kendi başının çaresine bakmak için sağda solda birşeyler yapmak çabasındadırlar. Hitler Almanyası 8 Mayıs 1945 günü teslim olduğunda, Türkistan Lejyonları'nın önemli bir bölümü dağıtılmış, bir çoğu firar etmiş ve yine önemli sayıda lejyon da ya batılı müttefiklere teslim olmuş veya onlar tarafından esir alınmıştır. Almanya'nın teslim olmasından üç gün öncesine kadar özellikle Almanya içinde görevli lejyonlardan hala görevinin başında olanlar da vardır.

⁴⁷ Nazi Almanyası başlangıçta açıkça deklare etmese de, lejyonların hayalleri Bolşevikler kayberse kendi ülkelerinde en azından eski özerk yönetimlerinin hayata geçeceği ümidi vardır. Ayrıca Almanların Kırım'ı işgal etmeleri ve burada iki yıl kalmalarının ardından yerel Tatar Türkleri'ne bu yolda bir hak vermemeleri, hatta Kırım Türkleri'nin İstanbul'da yaşayan sürgün liderlerinin Doğu Bakanı Stoltenberg tarafından kabul edilmemesi, Almanların lejyonlara özgür vatan konusundaki samimiyetinin sorgulanmasını ortaya çıkarmıştır. Nazi Almanyası'nın işgal ettiği birçok noktayı bölge halklarına teslim etmeyip sıkı bir merkezîyetçi yönetim ile kendisine bağlayacağını göstermektedir. Bağımsızlığa sahip olamayacakları şüphesi lejyonlardaki ümitsizliğin önemli kaynaklarından biridir. Ayrıca kendileri ile görüşmelerde bulunmak için Almanya'ya gelmek isteyen muhacir liderler ile görüşmek istemeyen Almanya'nın tavırları lejyon birliklerinin güvenini 1943 yılı kış aylarından sonra büyük oranda sarsmıştır. Bkz. Sanem Yılmaz, “Almanlar'ın Turancılara İlgisi”, *Birlik*, Eylül 1999 Sayısı, Würzburg.

Türkistan Lejyonlarının Dünyadaki Örnekler İle Karşılaştırılması

Dünya tarihinde lejyon askerleri kullanmak çok eskilere dayanır. İlk defa Romalılar döneminde ortaya çıktığı bilinen lejyonlar gerçekte bir Avrupa kültürüdür. Lejyon askerler kullanarak geniş coğrafyalara hakim olanlardan zamanla geriye korku, baskı ve zulüm kalmıştır. Para karşılığı savaşan askerlerin verdiği korku ile fethedilen ülkelerin insanları birkaç nesil sonra yönetimlerine en hızlı başkaldıran toplumlar olmuşlardır. Genel anlamda başkaları için savaşanlar manasındaki lejyonlar sadece belirli bir zaman kullanılmış, kullanılanlar ellerine ne geçtiğini fark edemeden ya onları kullananlar yenilgiye uğrayarak meydanı terk etmişler ya da artık kullanmaya gerek görmemişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın en kanlı günlerinde iki filin arasında bir karınca şeklinde yeni efendileri için çok çeşitli cephelerde faaliyet gösteren "Türkistan Lejyonları" ile ilgili analize geçmeden dünyanın çeşitli yerlerindeki lejyoner askerlerin faaliyetleri ve onları kullanan ülkeler ile ilişkilerine kısaca bir göz atmak gerekir.

Avrupalı lejyonlar genelde ülkelerinin dışında ve işgal etmek veya işgali gerçekleştirenleri korumak için hayata geçirilmişlerdir.

Türkistan Lejyonları'nda görev alanlar ise bir diktatör rejime kaptırdıkları vatanlarını bir başka diktatörün yardımı ile kurtarmak için lejyonlara girmişlerdir.

Avrupalı Lejyonları'nın mensupları istedikleri zaman lejyonlardan ayrılıp meslek değiştirebilmişler ve bir başka mesleğe rahatça geçebilmişlerdir.

Türkistan Lejyonu mensupları ise Hitler - Stalin - ölüm üçgeni arasına sıkıştırılmışlardır.

Avrupa lejyonlarının tamamına maaş ödenmiş ve gelecekleri dönemin özelliklerine göre emeklilik ile sonuçlanacak sosyal güvencelere dayanmıştır.

Türkistan Lejyonları'nda görev alanlar ise emekli olmak ya da maaş almak şöyle dursun sadece boğaz tokluğu ve hayatta kalabildiklerine şükretmişlerdir.

Avrupa ülkeleri tarafından dünyanın çeşitli yerlerindeki lejyon ordularında görev alanların hiçbiri buna mecbur tutulmamışlardır.

Türkistan Lejyonları'nda görev alanlar ise açlık ve hastalıkların kol gezdiği kamplardan çıkabilmek için lejyonlara katılmaktan başka bir seçeneğe sahip değillerdir.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde Avrupa Devletleri tarafından kullanılan lejyonlardaki askerler zamanla işini bıraktığında dünyanın herhangi bir yerinde birikimi ile rahat bir yaşam sürebilmişlerdir.

Türkistan Lejyonu mensupları ise sadece kendilerine yemek, silah ve elbise veren efendilerine hizmet ettikleri sürece insan yerine koyulmuşlardır.

Avrupa Ülkeleri'ne ait lejyonlarda görev alanlardan ömründe bir defa silahlı çatışmaya girmeden emekli olabilmüşlerdir.

Türkistan Lejyonları tanımadıkları ülkelerin cephelerinde efendileri Almanya için savaşmışlardır.

Avrupalıların sömürge ülkelerindeki lejyonlar görevi bırakınca rahat bir hayat sürme ve ailesi ile birlikte istediği bir bölgede yaşama şansına sahiptirler.

Türkistan Lejyonları'nın mensupları savaş sona erince yakalananlar yargılanmış, Nazilerin suç ortağı olarak görülmüş ve bir çoğu yakayı ele vermemek için isim ve kimlik değiştirmek zorunda kalmışlardır.

Çeşitli lejyonlarda görev alanlar ilerleyen dönemlerde rahat ve saygın bir insan olarak yaşayabilmişler.

Türkistan Lejyonu mensupları savaşın sonunda “*Vatan Haini*” olarak görülmüşler ve bu uğurda kurşuna dizilmişlerdir.

Avrupa Lejyonları’nda bazen insan sıkıntısı çekildiğinde hapishanelerden bile mahkumların bırakılıp bu lejyonlarda görevlendirildiği olmuştur.

Türkistan lejyonlarında görev alanların hiç birinin ne Sovyet, ne de Almanya tarafında topluma karşı işledikleri şahsi bir suçları yoktur.

Avrupalı gençlerin bir çoğu para kazanma, öldürme veya egolarını tatmin için lejyon birliklerinde görev almışlardır.

Türkistan Lejyonları’ndaki genç insanlar ise Kızılordu ile Gamalı Haç arasında mecbur kaldıkları için tarihi tersine çevirmeye çabalasalar da muvaffak olamayanlardır.

Sonuç

Hiç şüphesiz ki Almanlar ile işbirliği yapan diğer milletler gibi Türkistan asıllılar da ülkelerinin Rus hakimiyetinden kurtulmasını arzuluyorlardı. Lejyonlarda sayıları yüzbinler ile ifade edilen bu insanlar için en kısa değerlendirme bu olsa da, düşman tarafına geçerek kendi ülkesine karşı silah kullanmak en hafif ifade ile o ülkeyi vatandan saymamak anlamındadır. Yaptıkları eylemin adı ise ceza hukuku literatüründe “*Vatana İhanet*”tir. Bu tarife uygun eylemler sergileyen Türkistan Lejyonları mensuplarının bu yola neden girdiklerini doğru değerlendirebilmek için öncelikle onların Bolşevik Sovyet yönetimindeki yaşam şartlarının iyi bilinmesi gereklidir. Baskı, zulüm, horlama ve her türlü planlı sindirme politikalarının altında tarifi imkansız bir yaşam süren Türkistan Gençliği, hayatı kendilerine zindan edenlerin en zayıf anında onlara silah çekmişlerdir. “*Türkistan Lejyonları*” ile ilgili dönemde, bu kalkışma planlı ve toplumsal bir hareket olarak ortaya çıkmamışsa da, Türkistanlıların milletçe yaşadıklarının Sovyetler Coğrafyası’nın her köşesindeki benzerliği, onların “*Kızılordu’dan firar ederek Nazi Almanyası’na sığınanlar*” şeklinde görülmelerine yol açmıştır.

Kendi aralarında rekabet, çekişme ve tartışmalar olsa da Veli Kayyum Han’ın mahir yönetim anlayışı, Almanya’daki Türkistanlıları ortak kimlik, dil, edebiyat, tarih, kültür ve ülkü bağlamında savaş sonuna kadar bir arada tutmada önemli rol oynamıştır. Türkistan Türkleri’nin İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya içindeki faaliyetlerine genel anlamda bakıldığında, ciddi anlamda “*Türkistan Birliği İdealizmi*” ayakta tutulmaya çalışılmıştır.

Almanya tarafına geçerek kendi ülkelerine silah çeken Türkistanlıların, kendilerini bu ülkenin asıl unsuru olarak görmedikleri kesindir. Kısa zamanda önemli fikri değişim yaşayan lejyon mensuplarını bu yola iten öncelikle mevcut şartların ağırlığıdır. Alman tarafına geçen Türkistanlı askerler öncelikle kendilerinin hiçbir zaman yenemeyecekleri çok iyi donatılmış düşmanın üzerine bilinçli olarak ölüme gönderildikleri inancındadırlar. Sovyet komutanların en tehlikeli görevleri en eğitimsiz grup olan Türk asıllılara verdiği inanan lejyon mensupları, Kızılordu içerisindeki konumlarının benliklerinde meydana getirdiği ezikliğine karşı Almanya’ya teslim olarak cevap vermişlerdir.

Almanya'ya sığınan askerler öncelikle sadece hayatta kalabilmeyi tercih edenlerdir. Almanya tarafına geçtikten sonraki gelişmeler kendilerinde hayal kırıklığı doğursa da, en azından yeni hayatlarında ayakta kalmak, gıda ihtiyacını karşılayabilmek ve kampların olumsuz hayat şartlarından kurtuldukları için buruk bir mutluluk yaşamışlardır. Birçok askerin ne bilinçli bir komünist, ne de bu fikrin karşıtı olmadıkları bir dönemde mevcut rejimin Türk asıllıları dışlayarak yok sayması, onları Alman Orduları'nın önüne kolayca atışından da açıkça anlaşılmaktadır.

Kızılordu'da milyonlarca Rus asıllı askerin hizmetçisi konumunda sadece söyleneni yapan, eline silah verilmeyen ve askeri eğitimden habersiz Türkistan asıllıların savaşın en orta yerine atılması, Rus komutanların onlara verdiği değeri göstermektedir. Alman tarafına geçip, bir şekilde lejyonlara girmeyi başarabilenlerin kendi üniformaları, temiz kıyafetleri ve vatan kavramı etrafında şekillenen fikir dünyaları onlara öncelikle insan olarak bir şeyleri başarabildikleri hissini vermiştir. Kızılordu'da hiçbir zaman elde edemeyecekleri bu basit ayrıntılar bile lejyon mensuplarının Alman saflarına geçişindeki basit gibi görünen önemli bir insani ayrıntıdır.

Lejyonlarda görev alanlara Nazi Almanyası eğitim karargahlarında anti komünist bilinçlenme konusunda dersler verilmesi fikri bazda önemli bir ideolojik formasyona sahip olmadıklarının işaretidir. Alman Komutanlar Milli Türkistan Birlik Komitesi ile birlikte savaş esirlerine öncelikle milliyetçilik ve vatan sevgisi çizgisinde bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Lejyon mensuplarında hissedilir bazda ne bir Sovyet karşıtlığı, ne de bir Nazi hayranlığı göze çarpmaktadır. Alman tarafına geçerken tek düşündükleri hayatta kalmak için teslim olmak, daha sonra bir şekilde kendilerini lejyon gruplarına attıkları ortaya çıkmaktadır. Kızılordu askeri oldukları dönemde yaşadıkları ve Almanlara esir düştükleri dönemde karşılaştıkları şartlar Türkistan Lejyonları'nda görev alanların savaşan diğer askerlerden çok daha ağır bir travma ile karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Almanya'nın yenilgisinin ağırlığını Almanlardan daha fazla Türkistan Lejyonları'ndaki askerlerin hissetmesi de onların uzunca bir dönem yaşadığı olumsuzlukları ortaya koymasından önemlidir. Yaşamak için ilk etapta teslim olmayı seçen Türkistan asıllılar kadar dikkati çeken bir başka hususta, Kızılordu komutanlarının bu kadar büyük bir saf değiştirmeyi neden fark edemedikleridir.

Türkistanlılar da diğer askerler gibi Alman Orduları'na karşı cepheye gönderilmişlerdir. Silah, bilgi, eğitim ve tecrübe açısından Almanlardan geri olduklarını bu insanlar ancak cepheye geldiklerinde anlayacaklardır. Bunun farkında olmadan çatışmalara girenler hayatlarını, bilgisizliklerine daha en başta kurban etmişlerdir. Savaş esiri olanlar ise Almanlara teslim olmakla en doğru yolu seçtiklerine inanacaklardır. Türkistanlı gençlerde cepheye gelmeden önce Almanlara hemen teslim olma konusunda genel anlamda bir fikrin mevcut olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak bu askerler kendi cephelelerinden geri kaçtıklarında başlarına gelecek olanın çok iyi farkındadırlar. Geri çekilip Kızılordu kurşunlarına hedef olmaktansa Nazi Almanyası'nın vicdanına sığınmak Türkistanlı askerlerin önündeki en sağlıklı seçenektir.

Cepheye gönderilirken “*Almanların eline geçerseniz intihar edin*” şeklinde öğüt verilen Türkistanlı gençlerden biraz düşünenler, sonu ölüm olan tek yönlü bir yolculuğa çıktıklarının farkındadırlar. Ölüm ile yaşam arasında tercihe zorlanan Türkistan asıllı askerlerinin yaşamak için Almanlara teslim olması ölüm yolculuğunda hayatta kalmak için son dönemeç durumundadır. Vatandaşı oldukları ülkenin kendilerini zorladığı tercihe “*Almanlara teslim olarak*” cevap vermişlerdir. Kendilerine verilen emirlerin “*Sağ olarak geri dönmek*” manasına geldiğini fark edenlerin Almanlara teslim olmak ile ölmek arasında bir tercih yapmaya komutanları tarafından zorlandıkları açıkça fark edilmektedir.

Türkistan asıllı askerlerin Alman tarafına geçişleri diğer milletler ile de önemli benzerlikler gösterdiği için genel Sovyet Ordusu’nun bozgunu yaşayan Kızılordu Askerleri’nin kaderi olarak görülebilir. Ancak Kızılordu hiyerarşisinden en alt kategorinin en zor şartlarını Türkistan kökenli askerler yaşadığı için bu grubun hiç silah at(a)madan teslim olmuş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Şahsiyet olarak yok sayılan, silah kullanmasına müsaade edilmeyen ve oldukça eğitimsiz Türkistanlıların savaşmadan teslim olarak Alman kurşunlarından kurtulmuş olmaları da bir diğer ihtimaldir. Kızılordu’nun sadece çalıştırmak için kullandığı Türkistanlılar ilk etapta Alman savaş esiri kamplarında zorluk çekselerde Yahudi, Rus ve diğer milletlerden ayrılıp kendi kültürlerinden insanlar ile bir araya geldiklerine şükretmişler, esas mutluluğu ise lejyonlara girip kendi üniformalarını giyerek Türkistan Marşı’nı söylemeye başlayınca yaşamışlardır.

Alman askerlerinin karşısındaki en riskli cephelere hiç tedbir alınmadan gönderilen Türkistan asıllı askerlerin önemli bir bölümünün geri dönmeyeceği komutanlarının bilgisi dahilindedir. Kızılordu komutanlarının Türkistanlı gençlerin zayıf eğitimleri nedeniyle ellerindeki silahı hiç kullan(a)madan karşı tarafa geçip teslim olacağını düşünmedikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum komuta kademesi Rus asıllılardan oluşan Sovyet Ordusu’ndaki subayların eğitimlerinin de sorgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Rus komutanların Türk asıllı gençleri Nazilerin ölüm makinalarının önüne bir daha geri dönmeyeceklerini bilerek göndermeleri, dönemin Sovyet yönetiminin bu insanları hangi kategoride değerlendirdiklerinin görülmesi açısından önemlidir.

Alman esir kamplarında uluslararası kurum ve denetimlerden habersiz, Nazilerin insafına terk edilerek geleceği yorumlamaktan uzak yüz binlerce Türkistanlı, kamplar milliyetlere göre ayrılıp lejyonlar kurulmadan önce savaşın en şanssızları olan Yahudiler ile aynı şartları yaşamışlardır. İlk anda teslim olarak ölümden kurtulan bu insanlar kamplarda en olumsuz şartları yaşasalar da, 1943 yılı Ocak ayından itibaren nisbeten daha yüksek standarda sahip barınma merkezlerine geçebilmişlerdir. Özellikle Türkistan adı altında kurulan lejyonlardan sonra Kızılordu kökenli esirler sınıfındaki Türkistanlılar artık “*Almanya’nın Müttefiki*” konumundadırlar. Alman Kara Kuvvetleri içerisinde 1943 yılı Ocak ayından sonra adından övgü ile bahsedilen “*Türkistan Lejyonları*”nın verdiği olumlu imaj kamplardaki diğer Türkistan kökenli savaş esirlerinin standartlarının yükselmesine katkı sağlamıştır.

Sovyet kökenli esirlerin kamp dışına çıkmasına müsaade edilmezken Türkistanlıların küçük bahçe, inşaat ve diğer hizmetlerde çalışmak için şehirlere girmesine izin verilmiştir. Türkistan esirleri içerisinde bu imkanlardan faydalanıp Almanca ve Alman Kültürü'ne diğer esirlerden daha fazla vakıf olabilmeye şansını yakalayabilenler olmuştur. Elde ettikleri imkanlar ile dönemin savaş şartları içerisinde bir nevi Almanya'ya uyum sağlayan bu insanlardan Türkistan Diyasporası'nın önemli şahsiyetlerine ulaşabilenlerden bazıları savaşın sonunda Almanya'da kalmayı başaracaklardır. Veli Kayyum Han, Baymirza Hayit ve İkrâm Han Hüseyin bahse konu dönemin sonunda Almanya'da yaşamaya devam ederek uzun yıllar Türk Dünyası, Türkçülük, Turancılık ve Antikomünist fikri-kültürel sahalarda önemli hizmetlerde bulunacaklardır.

Savaş esirliğinden gönüllü olmayı kabul ederek lejyonlarda görev alanların sadece hukuki statüsü değil, yaşam şartları, üniformaları, fikirleri ve ümitlerinin de değiştiği görülmektedir. Kendileri ile aynı ismi taşıyan bir askeri oluşumun içine girdikten sonra Almanların tavırlarındaki değişikliği fark eden Türkistan asıllı askerler artık hür ve bağımsız bir millet olmayı kendi aralarında tartışır duruma geleceklerdir. Alman Orduları'nın yanında onlara benzer eğitimleri Alman komutanlardan alan, omuzlarında armaları, kollarında kollukları olan ve kendi milli üniformaları ile milli marşları eşliğinde karargah içinde askeri geçitler yapan Türkistan Lejyonları'nın mensupları, Alman propagandası içeren yazılı ve sözlü yayın organlarına da sahip olmanın mutluluğunu yaşamışlardır. Kamplardaki savaş esiri oldukları dönem ile karşılaştırılmayacak ölçüde rahata eren Türkistan asıllı askerler, lejyon karargahlarında aldıkları "Din Hürriyeti" ve "Bağımsız Türkistan" temalı dersler sonunda fikir dünyaları da gelişmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Türkistan asıllı askerler için yeni bir kaçış dönemi başlamıştır. Teslim olan Naziler ile birlikte onlara destek olanları da suçlayan müttefikler, Yalta'da Stalin'in isteği doğrultusunda her esiri kendi ülkelerine teslim etmeyi kabul edince Türkistan Lejyonu mensupları için yeni bir tehlike ortaya çıkmıştır. Can korkusu ile bir anda yer altına inen on binlerce lejyon mensubundan Almanya sınırları içerisinde kalabilenler izlerini kaybettirerek Amerika ve Türkiye'ye ulaşabilmeyi denemiştir. Aldıkları siyasi eğitimler sonucu yaşadıkları sürece antikomünist fikirler ile Türkistan asıllı mültecileri bir arada tutmaya çalışan lejyon mensupları, ilerleyen dönemin soğuk savaş yıllarında Türkistan Hürriyet Mücadelesi'ne önemli katkı sağlayan simalar olarak ortaya çıkacaklardır. Kendilerini Amerika, İngiltere ve Türkiye'ye atabilen veya uzunca bir dönem Almanya'da gözden kaybolmayı başarabilenler Ahad Andican'ın adlandırması ile "Harıçte Türkistan Mücadelesi"nin canlı tutularak gelecek nesillere aktarılmasında önemli rol oynayacaklardır. Ruzi Nazar, Baymirza Hayit, Veli Kayyum Han, Halis Kanatbay, İsakcan Nazirkul ve İkrâm Han Hüseyin, Türkistan Milli Mücadelesi'nin bayraktarlığını yaşadıkları müddetçe devam ettiren nadide şahsiyetler olarak uluslararası alanda önemli çalışmalara imza atmışlardır.

Kamplardaki sonu ölüm olan şartlardan kurtulmaları için gönüllü statüsüne geçen Türkistanlı savaş esirleri geniş coğrafyalara yayılan büyük savaşta

askeri anlamda elbette iz bırakamadılar ama, hayatta kalmak için deneyebilecekleri bir başka alternatifleri de yoktu. Türkistan Lejyonları'nda görev alanların tamamına yakını evlerine sağ olarak dönemediler. Vatandaşı oldukları diktatör onları en ön cephelerde ölüme gönderirken hayır deme şansları yoktu. Hayatta kalmak için diğer diktatöre hemen teslim oldular. Kızılyıldız ile Gamalı Haç arasındaki savaştan kıl payı sağ kalanlar, ölüm kamplarında yok olmak için "Türkistan Lejyonları"na girmeyi son bir çare olarak görmüşlerdir.

Son tesbit,

İki diktatör arasında kendilerine müsaade edilen alanda başkalarının istediği oyunu oynamaya zorlanan ve savaşın sonunda çok azı sağ kalabilen Türkistanlı gençlerin sayısı hiçbir zaman tam olarak tesbit edilemedi. Bilinen sadece, onları kullanan her iki diktatör ideolojinin de hayallerindeki Türkistan'ın hür olmasına hiçbir zaman müsaade etmek istemedikleriydi. Lejyonlarda görev alan, savaş esiri kamplarında hayatını kaybeden ve kendisinden bir daha hiç haber alınamayan yüz binlerce Türkistanlı genç, Medeni Avrupa'nın kara tarihine "İkinci Dünya Savaşı'nın Kayıp Türkleri" olarak geçtiler.

Kaynaklar

Kitaplar

- AKYOL, Taha: *Sovyet-Rus Trajedisi ve Türkiye*, Band 1, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976.
- ANDİCAN, A. Ahat: *Cedidizmden Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi*, Emre Yayınevi, İstanbul 2003.
- _____ : *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya*, Doğan Kitap, İstanbul 2009.
- BAHDER, von Egon: *ENVER PASCHA Kampf un Tod in Turkestan*, Wehrmacht Verlag, Berlin 1943.
- BÄRSCH, Claus-Ekkehardt: *Die Politische Religion des Nationalsozialismus 1933-1945*, München 1998.
- BASMACI: *Modern Encyclopedia of Religions in Russia and Soviet Union*, FL: Academic International Press, Cilt: 4, 1991.
- BENNINGSSEN, Alexandre - QUELQUEJAY, Lemerrier C.: "Communism in the Central Islamic Lands", *The Cambridge History of Islam*, Cambridge University Press, March 2008.
- _____ : *Step'te Ezan Sesleri*, Selçuk Yayınları, İstanbul 1981.
- _____ : *Sovyetler Birliğinde Müslümanlar*, Türkçeleştiren: Selim Taygan, Mavi Yayınları, Ankara 1984.
- BENZING, Johannes: *Das Turkestanische Volk im Kampf um seine Selbständigkeit*, Die Welt des Islam 19.
- CWILINSKI, Sebastian: *Tataren und Baschkiren in Berlin: Geschichte und Gegenwart*, in: Berliner Blätter. Ethnographische u. ethnologische Beiträge 33 (2004).
- _____ : *Tatarismus versus Bulgarismus: Der "erste Streit" in der postsowjetischen tatarischen Historiographie*, in: FORUM für osteuropäische Ideen- und Zeitgeschichte 9 (2005).
- ÇELİK, Latif: *İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya Saflarında Savaşan Türkistan Lejyon Ordusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Konya 2015.
- ÇELİK, Alperen: "Türkistan Coğrafyası'nda Rus Emperyalizmi", *Birlik Almanya*, 09/07 Würzburg 2007.
- ÇOKAYEVA, Maria: *Mustafa Çokay'ın Hatıraları*, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.
- DAĞCI, Cengiz: *Hatıralarda Cengiz Dağcı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1998.
- ERKİLET, H. Emir: *Şark Cephesinde Gördüklerim*, Hilmi Matbaası, İstanbul 1943.
- ERTÜRK, Cebbar: *Anayurtta Unutulan Türklük*, Zafer Yayınları, II. Baskı, Kayseri 1956.
- GEREDE, Hüseyin: *Stijnakta Kaleme Alınan Belgesel: Harp İçinde Almanya*, ABC Ajansı Yayınları, İstanbul 1994.

- HAYİT, Baymirza: *20. Yüzyılda Türkistan'ın Milli ve Sovyet Devleti'nin Karakterleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, Aralık 1987.
- _____ : *Türkistan Rusya İle Çin Arasında*, Otağ Yayınları, İstanbul 1975.
- _____ : *Sovyetler Birliği'ndeki Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1987.
- _____ : *Turkestan im Herzen Euroasiens*, Studien Verlag, Köln 2003.
- HELENE, Carere d'Encausse: "Colonizing the Territories Central Asia A Edward Allword", *Century of Russian Rule*, Colombia University Press, New York and London 1967.
- HOFFMANN, Joachim: *Die Ostlegionen 1941-1943*, Rombach Verlag, Freiburg 1986.
- HUREWITZ, J.C.: *Diplomacy in the Near and Middle East*, Literary Licensing, LLC, Princeton 1956.
- KOÇAR, Çağatay, "Milli Türkistan", *Türk Yurdu*, 100. yıl, 285. Sayı, İstanbul 2011.
- KURAT, Akdes Nimet: *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara 2004.
- MENDE, Gerhard: *Der Nationalekampf der Russlandtürken*, Berlin, Weidmansche Buchhandlung, 1936.
- MUSA, Ramazan: *Bir Kafkas Göçmeni'nin Hatıraları*, Kafkas Derneği Yayınları, Ankara 2001.
- ÖZCAN, Kemal: *Kırım Dramı - Kırım Türklerinin Varoluş Mücadelesi*, Babıali Kültür Yayıncılığı, 1. Baskı, İstanbul 2010.
- PICKER, Henry: *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier 1941-1942*, Athenäum Verlag, Bonn 1951.
- RAHMAN, Fazlur: "Rusya'daki Türklere Karşı Sovyet Politikasının Gelişimi 1917-1965", Çev. Hakan Kırımlı, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1982.
- STEIN, George H.: *The Waffen-SS: Hitler's Elite Guard at War 1939-1945*, Cornell University Press, London 1986.
- STEIN-SCHWARZ, Helga: *Weimarer Republik 1933-1945*, Schwarzmann Verlag, Wien 1983.
- STEPHEN, J. LEE: *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Dost Yayınları, 22. Bölüm, "Büyük Bunalım", İstanbul 2010.
- STREIT, Christian: *Keine Kameraden: Die Wehrmacht und die sowjetischen Kriegsgefangenen 1941-1945*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart 1978.
- TORMA, Franziska: *Turkestan Expeditionen - Zur Kulturgeschichte deutscher Forschungsreisen nach Mittelasien 1890-1930*, Transcript Verlag, Ludwig Maximilians-Universität München 2008-2009.
- THORWALD, Jurgan: *Die Illision: Rotarnisten in Hitlers Heeren*, Drömer Knauer Verlag, Zürich 1974.
- ZİYAYEV, Hamit: *Türkistan'da Rus Hakimiyetine Karşı Mücadele*, Çeviren: Ayhan Çelikkbay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 2000.
- ZÜRCHER, Erik Jan: *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Makaleler

- ASKER, Ahmet: "Nazi Irk Tasnifinde Türkler ve Ortadoğu Halkları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII-25, Ankara 2012.
- ÇANDAR, Cengiz: "Uzun Bıçaklılar Gecesi", *Makale, Radikal Gazetesi*, İstanbul, 24 Temmuz, İstanbul 2014.
- ÇÖREKÇİ, Şahin: "Hitler Türkiye'yi İşgal Etmek İstedi", *Hürriyet Almanya*, Frankfurt 2012.
- DEVLET, Nadir: "Stalinizme Karşı Almanya'da Oluşturulan Lejyonlar", Stalin ve Türk Dünyası, (haz.) E.G. Naskali - L. Şahin, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007.
- İBRAHİM, Refik: "Türkistan'da Rus Zulmü", *Ebedi Gençlik Dergisi*, Ekim Sayısı, İstanbul 2006.
- KAHRAMANOĞLU, İnan, "Hitler'in Ülkücüleri", *Türksolu Onlinemagazin*, <http://www.turksolu.com.tr/175/kahramanoglu175.htm>
- ÖZAY, Ahmet: "Son Türkistanlı Veli Kayyum Han", *Turan Dergisi*, 13/2011, İstanbul 2011.
- ÖZCAN, Kemal: "II. Dünya Savaşı Sırasında Kırım Türklerinin Almanlarla İlişkileri Meselesi Üzerine", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2005.
- ÖZGÜREL, Avni, "Hitler: "Bizim Yanımızda Savaşa Varmısınız", *Makale*, 19.04.2009, Radikal Üst. Bask., İstanbul 2009.
- SEÇEN, Ali: "Orta Asya Türkleri ve Komünizm", *Tercüman Gazetesi, Makale*, Almanya Baskı, Frankfurt 1987.
- YILMAZ, Sanem: "Almanların Turancılara İlgisi", *Birlik*, Eylül 1999 Sayısı, Würzburg.

Ekler

Polonya'nın Pruszkow şehrindeki Dulag adlı verilen geçici savaş esiri kampı

*Türkiye'yi savaşa sokmak isteyen Adolf Hitler son ana kadar büyük çaba harcadı.
Türk General Cahit Toydemir, Adolf Hitler ve Feldmarschal Wilhelm Keitel ile görüşüyor.*

Türkistan Lejyonları Gönüllüleri Tarafından Yapılan Yemin

Türkistan Lejyonları'nda temel eğitimi tamamlayan askerler moral yönünden en yüksek düzeyde motive edilmeleri için onlara mümkün olduğu kadar Alman Ordusu'na benzeyen törenler düzenlenmiştir. Bunlardan biri de yemin törenleridir. Oldukça şatafatlı olarak gerçekleştirilen bu yemin törenlerinde silah ve birliklerin sembolleri üzerinde hep beraber gerçekleştirilen törenlerde üst düzey komutanlar hiyerarşik şekilde konuşmalar yapar ve sonrasında silahı, üniforması ve sembolü olan birliklerin askeri konumuna gelirlerdi. Türkistan Lejyonları'nda görev alan askerler dil sorunu nedeni ile genelde Türkistan asıllı komutanlar ile birlikte olsalar da bu yemini mutlaka etmek zorundaydılar.

Türkistan Lejyonu'nda görevli askerlerin bir bölümü folklor oyunu seyrederken.
(Kaynak: Bundesarchiv, Bild 101-295-1558-31A, Foto: Karl Müller, 1943 Kasım ayı.)

Türkistan Birlikleri Tarafından Söylenen Milli Marş

Gözel Türkistan senge ne boldi,
Sebeb vaqtsız güllerin soldi,
Ey güllerin soldi.
Cemenler berbad, quşlar hem feryad,
Hemmesi mezlum, bolmas midir şad,
Ey bolmasmidir şad.
Bilmen ne üçün quşlar uçmaz baqçalarında
Ey baqçalarında.
Bilmen ne üçün quşlar uçmaz baqçalarında
Ey baqçalarında.
Birliğimizin tebrenmes taqi.
Ümidimizin sönmas çıraqi
Ey sönmes çıraqi.

Birleş ey xalqım kelgandır çaqi,
Bezelsin endi Türkistan baqi,
Ey Türkistan baqi.
Qoazgal xalqım yeter şunca cebru-cefalar,
Ey cebru-cafalar.
Al bayraqını, qalbim oyqansın,
Qullig esaret barcası yansın,
Qur yeni devlet yavlar örtensin,
Ösib Türkistan qaddin kötersin.
Ey qaddin kötersin!
Yayrab, yaşnab öz vetenin gül baqları da,
Ey gül baqları da.
Yayrab, yaşnab öz vetenin gül baqları da.
Ey gül baqları da.

Türkistan Lejyonlarında 1945 yılına kadar askeri kanatta önemli görevler üstlenen Baymirza Hayit yüzbaşı rütbesi ile (Kaynak: Latif Özel arşivi).

Almanca yazılan kitabenin Türkçesi:

“28 Mayıs 1945 günü
bölgeyi işgal eden İngiliz
kuvvetlerinin komutanı tarafından Ruslara
teslim edilen çocuk,
kadın ve askerlerden oluşan

7.000

Müslüman Türk'ün aziz hatirasına.

Onlar İslam inançları ve milli
bağımsızlık mücadelesi uğruna
hayatlarını feda ettiler.”

Münih İslam Derneği Başkanı
İbrahim Gacaloğlu - 1960.

(Kaynak: Latif Çelik Özel Arşivi)

Yalta Antlaşması'na göre Alp Dağları
arasındaki İrschen Köyü'nde
Ruslara teslim edilmeden bir gün önce çoğu
intihar eden Kırım ve Kuzey Kafkasya Türkleri için
1960 yılında bu anıt dikilmiştir.

Veli Kayyum Han, Alman Generaller ile birlikte Türkistan Lejyonları'nı denetlerken.
(Kaynak: Festung Breslau, Grupa Rekonstrukcji Historycznej).

İkinci Dünya Savaşı sonunda değişik ülkelerde yeni kimlikleri ile yaşamak zorunda kalan Türkistanlılar arasındaki irtibatın kopmamasında önemli rol oynayan Baymirza Hayit, 6 Ekim 2006'da Almanya'da hayatını kaybetti ve Köln şehir mezarlığında toprağa verildi.
(Kaynak: Birlik Gazetesi Özel arşivi).

Tasarımını Türkistanlı bir teğmen olan Kasim(ov) ile Obermullah Nachim(ov) birlikte gerçekleştirdikleri amblem

1943 yılının ortalarında hazırlanan yeni arma

1943 yılı ortasında armada daha küçük ama sembolik manası büyük bir değişiklik yapılmıştır.

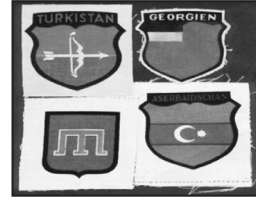
Orta Asya Coğrafyası'nın çeşitli bölgelerine mensup askerlerden oluşan
Türkistan Lejyon Ordusu Sembolleri
(Kaynak: Festung Breslau Archiv, Grupa Rekonstrukcji Historycznej)

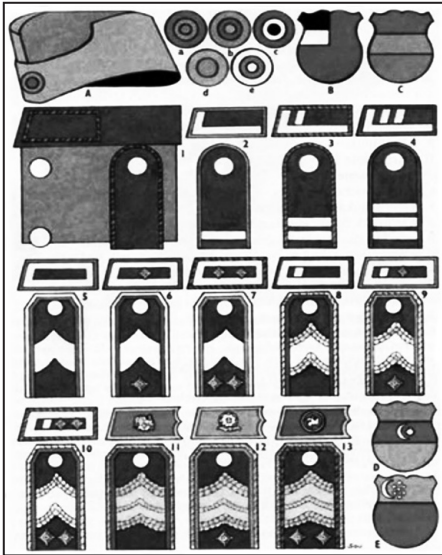
Türkistan Lejyon Ordusu
mensuplarının kutsal sayılan
bozkurt arması

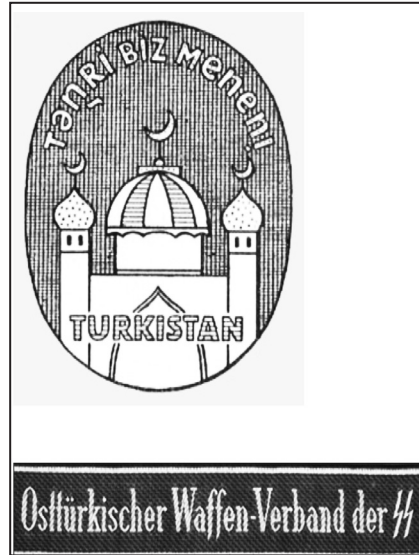
Türkistan Lejyonu'nda görevli
askerlerin kollarındaki
ve omuzlarındaki armalar

Türkistan Lejyonu'nda görevli
askerlerin kollarındaki
ve omuzlarındaki armalar

1943 yılında Türkistan Lejyonu'na mensup askerlerin
rütbelerini belirten uniforma işaretleri
(Kaynak: Festung Breslau, Grupa Rekonstrukcji Historycznej)

Türkistan Lejyon Ordusu askeri arması
(Kaynak: Festung Breslau Archiv,
Grupa Rekonstrukcji Historycznej)